

Η ΑΡΒΑΝΙΤΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ

Είχα δημοσιεύσει πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια ¹ ἓνα ἀνέκδοτο ἱστορικὸ χειρόγραφο γιὰ τὴν ἴδρυσή τῆς Νάουσας πὺν περιεῖχε καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν ἔξωμοτῶν ² (ἑλληνικῆς καταγωγῆς) Ἑβρενός, διασήμων στρατηγῶν τῆς Τουρκίας πὺν περνώντας ἀπὸ τὸς Σέρρας ἔφθασαν σὶτὸν κάμπο τῆς Θεσσαλονίκης, κατέλαβαν τὰ Γενισὰ καὶ ὅλη τὴν περιοχὴ, τὴν ὁποῖαν καὶ ἔξεμεταλλεύοντο αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοὶ τους 500 ὀλόκληρα χρόνια ἔως τὰ 1912 πὺν ἀπελευθερώθηκε ἡ Μακεδονικὴ πρωτεύουσα.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ τούρκου στρατάρχη Γκαζῆ Ἑβρενός ³, ἦ-αν καὶ ὁ Ἄλῆ μπέης, ἐγκατεστημένος κατὰ τὸ ἔτος 1770 στὰς Σέρρας ὅπου εἶχε κατορθώσει μὲ τὰ μέσα πὺν διέθετε καὶ τὰ ἀφθονα χρηματικὰ ποσὰ, νὰ δημιουργήσῃ ἰσχυρότατο κόμμα ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους τοπάρχες καὶ φεουδάρχες τῶν Σερρῶν καὶ τελικὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὸν σουλτάνο τὴν ἀπονομὴ τοῦ ἀξιώματος τοῦ βοεβόδα καὶ τοῦ ἀγιάν σ' ὀλόκληρη τὴν περιοχὴ γιὰ 5—6 χρόνια. Μόλις ὁ Ἄλῆ μπέης κατέλαβε τὴν ἀρχὴ καὶ ἐπεβλήθη ἀπόλυτα στὰς Σέρρας, ἔχοντας τὴν ὑποστήριξη τοῦ σείχουλισλάμη τῆς Πόλης, τὸν ὁποῖον φυσικὰ ἀφθονώτατα ἐπιχορηγοῦσε, ἄρχισε νὰ κατατυραννῆ Ἕλληνας καὶ Τούρκους, ν' ἀρπάζῃ τὶς περιουσίες καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἰδιαίτερα τῶν Τούρκων, γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες τῶν Σερρῶν περνοῦσαν ἄθλια τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Μερικοὶ τούρκοι μπέηδες πὺν τόλμησαν νὰ παραπονεθοῦν σὶτὸν σουλτάνο, ἔξουδετερώθηκαν ἀπ' τὰ ὄργανα τοῦ Ἄλῆ μπέη, γιὰτὶ αὐτὸς διατηροῦσε προσωπικὴ του φρουρὰ ἀπὸ 200—300 Ἀρβανίτες μισθοφόρους καὶ εὗρισκετο σὲ φιλικώτατες σχέσεις μ' ἓνα ἄλλο Ἀρβανίτη τοπάρχη, τὸν Ἰσμαῆλ μπέη, ὁ ὁποῖος κάθε στιγμὴ εἶχε σὶτὴ διάθεση τοῦ Ἄλῆ μπέη 300 Ἀρβανί-

1. Βλέπε «Μακεδονικά» τ. Γ' σελ. 126—141, ὅπου καὶ τουρκικὸς μῦθος διὰ τὰς Σέρρας.

2) Γιὰ τοὺς ἔξωμότες πρβλ. τὴν ἐργασία τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ἀμάντου, Ἕλληνες καὶ Τούρκοι. Γιὰ τοὺς ἔξωμότες Ἀλβανοὺς βλέπε Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις. Ἐκδοσις Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1957, σελ. 24 ἔξ.

3) Πρβλ. Arasy, 21 dec. 1776, Mars, F. Beaujour, tableau I. 6.10—13 Βλέπε καὶ N. Svoronos, le Commerce de Salonique κλπ. 6.28 ἔξ. ὁμοίως πληροφορίες εἰς τοὺς περιηγητὰς Leake, travels in northern Greece III σ. 200 ἔξ. καὶ Cousi néry, Voyage dans la Macedoine I. 6.146 ἔξ.

τες στρατιώτες. Τόσον είχε αποθρασυνθῆ ὁ τουρκὸς αὐτὸς βοεβόδας, ὥστε ἐτόλμησε μὲ τὰ ὄργανά του, τοὺς Ἀρβανίτες, νὰ δολοφονήσῃ μέσα στὰς Σέρρας τὸν Χαϊζῆ Ἀχμέτ μπέη, πρόσωπο ἀξιοσέβαστο καὶ ἠθικὸ πού ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμῆσεως ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους. Ἡ εἶδηση ἔφθασε στὸν σουλτάνο πού γνώριζε καλὰ τὸν δολοφονηθέντα, ἀπεσταλμένος δὲ τῆς Πύλης ἦλθε στὰς Σέρρας καὶ ὠδήγησε τὸν Ἀλῆ μπέη στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ δικασθῆ¹. Ὁ συνένοχός του Ἀρβανίτης Ἰσμαήλ μπέης, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ καταφύγῃ στὴν Ἀλβανία. Στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Ἀλῆ μπέης φυλακίσθηκε, ἓνας δὲ καπουτζήμπασης τῶν ἀνακτόρων ἐστάλη στὰς Σέρρας γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις.

Αἱ ἀνακρίσεις ἀπέδειξαν ὅτι ὁ φυλακισθεὶς Ἀλῆ μπέης μέσα σὲ τρία χρόνια ἀπὸ ἀπόκρυψη φορολογικῶν προσόδων τῶν Σερρῶν καὶ ἀπὸ διάφορες ἄλλες καταχρήσεις καὶ ἐκβιασμούς, εἶχε σφετερισθῆ τὸ τεράστιο ποσὸ τῶν 1.200 πουργιῶν δηλαδή 1.800.000 λίρες. Αἱ ὑπάρχουσαι εἰδήσεις δὲν μᾶς παρέχουν περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸν περιβόητο αὐτὸ δυνάστη τῶν Σερρῶν παρὰ μόνον πῶς ἀντεκατεστάθη ἀπὸ τὸν Κοτζᾶ μπέη, ὁ ὁποῖος ἀποκατέστησε τὴν τάξη στὴν περιοχὴ αὐτῆ².

Ἄλλη Ἀρβανίτικη οἰκογένεια στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας μὲ ἔδρα τὴν Δοϊράνη ἦταν οἱ Χαλεντέρογλου, πού διοικοῦσαν καὶ ἐνέμοντο 14 καζάδες, κατατυρανοῦντες τοὺς χωρικούς. Αὐτοὶ ὑποστηρίζονταν κρυφὰ ἀπὸ τοὺς εὐνοουμένους τοῦ σουλτάνου πού ἐπεχορηγοῦντο γενναῖα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, τὸν περιβόητο Ἀβδούλ ἀγᾶ Χαλενδέρογλου.

Κοντὰ στὸν Ἀβδούλ ἀγᾶ εἶχαν καταφύγει ὄχι μόνον ἑκατοντάδες Ἀρβανίτες μισθοφόροι ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, ἰδίως γενίτσαροι, πού εἶχαν ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις μὲ τὴ δικαιοσύνη.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Ἀβδούλ ἀγᾶς εἶχε καταντήσῃ σατράπης σ' ὀλόκληρη τὴν περιοχὴ τῶν 14 καζάδων, συγκέντρωσε ὀλόκληρη τὴν ἔξουσία στὰ χέρια του καὶ δὲν ἔδιδε σημασία στὴν κυβέρνησιν τῆς Πόλης.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Χαλεντέρογλου εὐρίσκετο σὲ διαρκῆ σχεδὸν ἐμπόλεμο κατάστασι μὲ τὸν Χασὰν Ἀγᾶν Γιουρούκ μπέην, ἀρχηγὸν τῶν Γιουρούκων³ πού ἦταν ἐγκατεστημένοι ἀπὸ Κιλκίς ἠὲ Λαχανᾶ ἕως τὸν Σωχὸν καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Νιγρίτας.

Ὑστέρᾳ ἀπὸ πολλὰς καταγγελίες καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν Γιουρούκ μπέη πού ἦταν πιστὸς στὴν τούρκικη διοίκησι, ὁ σουλτᾶνος ἀποφάσισε νὰ ἐπέμβῃ καὶ

1. Ἀνάμεσα στὰ πρόνομια πού εἶχε χορηγήσῃ ὁ πορθητῆς τῆς Πόλης, σουλτᾶνος Μωχάμετ ὁ Β' στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἐβρενος, ἦτο καὶ ἡ ἀπαγόρευσι τῆς ἐπιβολῆς θανατικῆς ποινῆς σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπογόνους των.

2. Arasy, Μαρτίου 1777. Svoronos 58 ἐξ.

3. Cousinery, Voyage I σ. 195.

ἀνέθεσε στὸν ἀρχηγὸν τῶν Γιουρούκων ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν μὲ ὅλα τὰ μέσα ποὺ μποροῦσε νὰ διαθέσῃ ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τοῦ Ἀβδουλ ἁγᾶ καὶ θέτοντας τέρμα στὴν δράση του. Ὁ Ἀρβανίτης ὅμως σατραπῆς πρόλαβε καὶ ἐνισχυθεὶς μὲ 3 000 συμπατριῶτες του, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Γιουρούκ μπέη καὶ τὸν ἀπώθησε, χωρὶς νὰ μπορέσῃ ἡ Πύλη, ἀπασχολημένη μὲ τὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο, νὰ στείλῃ ἐνισχύσεις στοὺς Γιουρούκους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσημοι, δωροδοκημένοι ἀπ' τὸν Ἀβδουλ ἁγᾶ, τὸν ἄφησαν ἀνενόητο νὰ συνεχίξῃ τὴν κακοποιὸ δράση του, ἀδιαφοροῦντες γιὰ τὴ διασάλευση τῆς τάξεως στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία.

Κατὰ τὸ ἔτος 1777, ἐπειδὴ ὀλόκληρη ἡ περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ὅπως ἐξεθέσαμεν, εὗρίσκετο σὲ ἀναρχία, τὰ δὲ κακοποιὰ στοιχεῖα τῶν Ἀλβανῶν ποὺ πρόσφεραν τὶς ὑπηρεσίες των σ' ἐκείνους ποὺ πλήρωναν τὰ περισσότερα¹, λήσισαν καὶ τυραννοῦσαν τοὺς χωρικοὺς τῆς ὑπαίθρου, ὁ Ὁσμὰν μπέης, ἀγιάννης τοῦ Πετριτίου, διετάχθη ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ προστατεύσῃ τὸ πανηγύρι τῆς Δόλιανης ποὺ βρισκόταν ἀνάμεσα στὴ Δοϊράνη καὶ τὴ Στρώμνιτσα. Αὐτὸ ὅμως δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ἀνεχθοῦν οἱ ἀγάδες τῆς Στρώμνιτσας τῶν ὁποίων τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ἐθίγοντο, κι' ἐζήτησαν τὴν ἐνίσχυση τοῦ Ἀβδουλ ἁγᾶ Χαλεντέρογλου, ὁ ὁποῖος τὸν μῆνα Μάιο τοῦ 1778 βράδισε ἐναντίον τοῦ Ἀγιάννη Ὁσμὰν μπέη ἐπὶ κεφαλῆς 3.000 ἀνδρῶν καὶ συνεπικουρούμενος κι' ἀπὸ τοὺς Στρωμνιτσιῶτες, κατετρόπωσε τὸν Ὁσμὰν μπέη, λεηλάτησε ὀλόκληρο τὴν περιοχὴ, αἰχμαλώτισε γυναικόπαιδα, διήρπασε ἐμπορεύματα καὶ τελικὰ κατέλαβε καὶ τὸ Πετριτίσι, διορίσας νέον ἀγιάννη τῆς ἀρεσκείας του χωρὶς νὰ δώσῃ καμμία σημασία στὴν τούρκικη κυβέρνησι. Ὁ δυστυχὴς Ὁσμὰν μπέης, καταδιωκόμενος κατέφυγε στὸν φίλο του Τσαοὺς μπέη τοῦ Σιδηροκάστρου (Δεμιρ Χισσάρ) κι' ἐζήτησε τὴν προστασία καὶ τοῦ Νταλήπ μπέη τοῦ Μελενίκου ποὺ ἦταν κι' οἱ δύο τοὺς Ἀρβανίτες. Ἐτσι ἄρχισε νέος πόλεμος ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὸν Ἀβδουλ ἁγᾶ ὁ δὲ ἀγιάννης τῶν Σερρῶν Κοτζᾶ Ζαντέ διετάχθη νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Ἀβδουλ ἁγᾶ χωρὶς ὅμως ἐλπίδες ἐπιτυχίας.

Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ τελειώσει καὶ ἡ Πύλη ἀποφάσισε νὰ ξεκαθαρίσῃ τοὺς ταραχοποιούς αὐτοὺς καὶ πρὸ παντὸς τοὺς Ἀρβανίτες καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ διασαλευθεῖσα τάξιν στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία.

Τὸ ἔργο τοῦτο, ποὺ ἦταν δύσκολο, ἀνάθεσε σὲ ἄνδρα περιοπῆς, τὸν περιφνημο ναύαρχο Γαζῆ Χασὰν πασᾶ, τὸν μόνον ἄξιον τοῦρκο ναυτικὸ τῆς

1. Βλέπε γιὰ, τοὺς Ἀλβανούς, Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας Α' Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης σελ. 301 καὶ Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν σελ. 103. ἐξ. ὅπου δημοσιεύεται, τὸ εἰδικὸ φημάνι γιὰ τὴν ἀπηνῆ διώξιν τῶν Ἀλβανῶν, ποὺ ἐξεδόθη ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἱστορουμένην περίοδον.

ιστορικής ναυμαχίας τοῦ Τσεσμέ¹. Ὁ Χασάν ἔλαβε ἀπόλυτη πρωτοβουλία νὰ θέσῃ τέρμα στὴν ἀναρχία καὶ στὶς 13 Μαΐου τοῦ 1779 ἀποβιβάσθηκε ἐπὶ κεφαλῆς σημαντικῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως στὴν Καβάλα², καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασε στὰς Σέρρας ὅπου εὗρίσκετο ὁ ἀγιάννης τοῦ Σιδηροκάστρου Τσαοῦς μπέης. Ἐκεῖ ἐκάλεσε τὸν Νταλήπ μπέη τοῦ Μελενίκου, ὁ ὁποῖος στὴν ἀρχὴ ἀρνήθηκε νὰ ὑπακούσῃ στὴ διαταγὴ τοῦ ναυάρχου τελικὰ ὅμως δέχθηκε νὰ συναντηθῆ κοντὰ στὸ Σιδηροκάστρο. Αὐτὸ ὑπῆρξε καὶ τὸ τέλος τῆς σταδιοδρομίας του· σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Χασάν πασᾶ, ὁλόκληρη δὲ ἡ Ἀρβανίτικη φρουρά του σφάγηκε ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ ναυάρχου. Ἀπ' ἐκεῖ ἄρχισε ἡ γενικὴ σφαγὴ τῶν Ἀλβανῶν, Ὁ Χασάν πασᾶς κάλεσε μὲ προκλήρουξή του ὄλους τοὺς Τούρκους καὶ Ἑλληνας τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ ἔδωκε ἄδεια νὰ σκοτώνουν καὶ νὰ σφάζουν ἐλεύθερα κάθε Ἀρβανίτη ποὺ θὰ συναντοῦσαν. Ἔτσι σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα, ὅσοι Ἀρβανίτες δὲν κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσουν σφάγηκαν ἀνηλεῶς μαζὺ δὲ μ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἀρχηγοὶ Τσαοῦς μπέης τοῦ Σιδηροκάστρου καὶ ὁ Ὄσμάν, ὁ Ἀγιάννης τοῦ Πετριτίου. Ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες ἀρχηγοὺς ὁ ναύαρχος, ἐστράφη κατὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Χαλεντέρογλου, συνέλαβε καὶ θανάτωσε τὸν μικρότερο ἀδελφὸ Ἀβδουλ καὶ ἐπειγόμενος νὰ ξεκαθαρίσῃ τοὺς Ἀρβανίτες τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης—Ὀλύμπου—Θεσσαλίας καὶ Πελοποννήσου, ἀνεχώρησε ἀπὸ τὰς Σέρρας ἀναθέσας τὴν ἐκκαθάριση τῶν ὑπολειφθέντων στὸν βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀμπτῆ πασᾶ³. Ὁ Ἀμπτῆ πασᾶς κατώρθωσε μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐξοντώσῃ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Χαλεντέρογλου. Ἡ τεράστια περιουσία τους κατεσχέθη καὶ ἐξεχωρήθη στὸν Γιουσούφ μπέη, πατέρα, τοῦ μετέπειτα βαλῆ τῶν Σερραῶν Ἰσμαήλ μπέη, μὲ τὴν ὑποχρέωση καταβολῆς εἰτησίου φόρου ἀπὸ 50 πουργιὰ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακείου (μερὶ).

Μόλις ὁ Χασάν πασᾶς ἔφθασε στὸ στρατόπεδο τοῦ Ἀραπλῆ ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου τὸ σημερινὸ χωριὸ Διοβατὰ, συνέλαβε καὶ κατέσφαξε ὅσους Ἀρβανίτες βρῆκε στὴν περιοχὴ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασε στὴν Κατερίνη. Ἐκεῖ κάλεσε τοὺς Ἀγιάννηδες τῆς περιοχῆς, παιδιὰ τοῦ Χασάν Ἀρναοῦτ νὰ παρουσιασθοῦν· καὶ ὁ μὲν μικρότερος προσῆλθε καὶ ἔδωκε τὴν ὑπόσχεσή του ἐπὶ ποινῇ θανάτου ὅτι δὲν θὰ χρησιμοποίησῃ Ἀρβανίτες στὴν φρουρά του, ὁ μεγαλύτερος ὅμως Χαλήλ ἀγᾶς κατέφυγε στὰ κρησφύγετα τοῦ Ὁ-

1. Περὶ τοῦ ναυάρχου Χασάν καπουτὰν βλέπε Hammer, des Osmanischen reiches κλπ. σ. 350. Tott, memoires 56.86, Κοντογιάννης, Οἱ Ἑλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον σ. 424.

2) Βλέπε λεπτομερείας, Arasy 26 Ἀπριλίου 1779, Lascaris, Salonique au fin de. XVIII S. σ. 33 ἐξ. 34—40. Σβογονος, Salonique κλπ. 6.30 ἐξ. Μέριτζιος, Μνημεῖα Μακεδονικῆς ἱστορίας σελ. 426.

3) Arasy, 5 Ἰουνίου 1779, Lascaris 37—40. Σβογονος 31 ἐξ.

λύμπου. Συνεχίζοντας τὸ ἔργο του ἔφθασε στὴ Λάρισα καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνες, ἄρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς ὑπεσχέθη ἀμοιβὴ ἀπὸ 5 τσεγκίνια γιὰ κάθε ἀρβανίτικο κεφάλι. Αὐτὸ ὑπῆρξε ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους ὄλων τῶν Ἀλβανῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας (περιοχὴ Κατερίνης—Σερβίων). Οἱ Ἕλληνες πού μιοῦσαν τοὺς Ἀρβανίτες γιὰ ὅσα κακὰ εἶχαν ὑποστῆ, ἄρχισαν νὰ σφάζουν ἀνηλεῶς ὅπου τοὺς ἀνεκάλυπταν, οἱ δὲ ἄρματωλοὶ καὶ κλέφτες τοῦ Ὀλύμπου ἐξεδικήθησαν τοὺς Ἀρβανίτες ντερβεναγάδες πὺ τόσα χρόνια τοὺς πολεμοῦσαν.

Ἔτσι ἐτέθη τέρμα σὲ μιὰ κατάσταση πὺ εἶχε φέρει τόσον τὸν τουρκικὸ ὅσον καὶ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς Μακεδονίας σὲ ἀπόγνωση. Γιατὶ οἱ πλούσιοι μπέηδες καὶ ἀγάδες τῶν καζάδων, Ἀρβανίτες οἱ περισσότεροὶ μὲ ἀνεξαρτησία δράσεως, δὲν ἀντιδροῦσαν μόνον ἐνάντια στὴν κεντρικὴ τούρκικη διοίκηση, μὰ πολεμοῦσαν καὶ ἀναμεταξύ τους, ἡ δὲ καταπίεση καὶ ἡ τυραννία κατὰ τῶν χωρικῶν γενικὰ καὶ ἀνεξάρτητα μὲ τὴ θρησκεία τους, ἦταν ἀφάνταστη.

Ἡ ἀρβανιτοκρατία¹ στὴ Μακεδονία τότε, γιὰ λίγα χρόνια περιορίσθηκε, ξαναφούντωσε ὅμως καὶ πρὸ παντὸς στὴ Δυτικὴ Μακεδονία², μὲ μόλις ἄρχισε ν' ἀναφαίνεται στὸ στερέωμα ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλή. Ἀπ' τὰ ὑπολείμματα τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, προῆλθε σὲ λίγο καὶ ὁ ὡς Καβλιώτης θεωρούμενος Μεχμέτ Ἀλῆ³ ἰδρυτῆς τῆς διαλυθείσης ἀπὸ τὸν ἐπαναστάτη πρόεδρο Νάσερ, Αἰγυπτιακῆς δυναστείας.

Θεσσαλονίκη Ὀκτώβριος 1957

1) Ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἀρβανίτες Φεουδάρχες, ντερβεναγάδες καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ πὺ σκόρπισαν μὲ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στὴν Βαλκανικὴ, προπαντὸς στὴ Μακεδονία, Θεσσαλία καὶ ἀργότερα στὴν Πελοπόννησο, προσέρχονται ἀπὸ χριστιανικὲς οἰκογένειες τῆς Ἀλβανίας πὺ ἐξισλαμίσθησαν στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἐβρενὸς καὶ ἀργότερα, ἄλλοι γιὰ νὰ διατηρήσουν τ' ἀγαθὰ πὺ εἶχαν κι' ἄλλοι γιὰ νὰ τὰ αὐξήσουν. Σιγὰ σιγὰ σχημάτισαν μεγάλες φάρες πὺ ἰσχυροποιήθηκαν οἰκονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ καὶ κατῶρθωσαν νὰ ἐπιβληθοῦν στοὺς Τούρκους καὶ οὐσιαστικὰ νὰ διοικοῦν αὐτοὶ ὠρισμένες περιφέρειες τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐτοὶ οἱ ἀρνησίθρησκοι ἔγιναν οἱ αἴτιοι τῆς καταστροφῆς τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τῶσων ἄλλων Χριστιανικῶν καὶ ἑλληνικῶν κομποπόλεων καὶ χωριῶν στὴν Ἀλβανί, Ἡπειρο, Μακεδονία καὶ Θεσσαλία.

2) Γιὰ τοὺς Ἀρβανίτες στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, βλέπε μαζὺ μὲ τ' ἄλλα καὶ τὴ μικρὴ μου ἐργασία. Στὰ χρόνια τῆς Ἀρβανιτοκρατίας, Λαογραφία τ. Β'. σ. 422 ἔξ.

3) Πάντοτε διατηροῦσα τὴ γνώμη πὺ οἱ φίλοι μου Καβαλιώτες εἶχαν πολὺ βιασθῆ ν' ἀνεγείρουν στὴν ἐπιβλητικὴ ἐκείνη τοποθεσία, τὸν χάλκινο ἀδριάντα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Ἡ ἱστορία τοῦ ἀνδρὸς δὲν δικαιολογοῦσε τέτοια τιμὴ, μὰ οὔτε καὶ ἡ προβαλλομένη σκοπιμότητα εὔρισκε ἀπήχηση στὸ ἑλληνικὰ ἰδεώδη. Τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ μὲ τὴν ἡγεσία τοῦ υἱοῦ του Ἰμπραχὴμ πασᾶ, θᾶσθηναν τὸν ἀγῶνα τῆς Πελοποννήσου (1821) ἀν δὲν ἐπενέβαιναν αἱ προστάτιδες Δυνάμεις γιατί ὁ Ἰμπραχὴμ ἐκεῖ ἔκανε φοβερότερες καταστροφὲς συγκρινόμενος πρὸς τοὺς διαφόρους Τούρκους πασάδες σ' ὅλη τὴν ἑπταετῆ περίοδο τοῦ ἀγῶνα.